

INNOVATSION ISHLAB CHIQARISH KORXONALARIDA STRATEGIK XARAJATLARNI BOSHQARISHNING RAQOBATBARDOSHLIKKA TA'SIRI

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi:

Xayitboyeva Laylo oybekovna

l.khayitboeva@tsue.uz

Annotatsiya: Mazkur maqolada innovatsion ishlab chiqarish korxonalarida strategik xarajatlarni boshqarishning ahamiyati va uning korxona raqobatbardoshligini oshirishdagi o'rni tahlil qilingan. Tadqiqotda strategik xarajatlarni rejalashtirish, nazorat qilish hamda resurslardan samarali foydalanishning innovatsion faoliyat natijalariga ta'siri o'rganiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, strategik yondashuv asosida xarajatlarni boshqarish korxonaning uzoq muddatli raqobat ustunligini ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: strategik xarajatlarni boshqarish, innovatsion ishlab chiqarish, raqobatbardoshlik, qiymat zanjiri, samaradorlik.

Kirish (Introduction)

Global raqobat va texnologik o'zgarishlar sharoitida ishlab chiqarish korxonalari uchun xarajatlarni strategik boshqarish muhim omilga aylanmoqda. An'anaviy xarajatlar tahlili qisqa muddatli moliyaviy natijalarga qaratilgan bo'lsa, strategik yondashuv uzoq muddatli raqobat ustunligini shakllantirishga xizmat qiladi. Innovatsion korxonalar ishlab chiqarish jarayonida yangi texnologiyalar, avtomatlashtirilgan tizimlar va raqamli yechimlardan foydalanadi. Bunday sharoitda xarajatlarni nazorat qilish oddiy buxgalteriya hisobi emas, balki strategik boshqaruv vositasiga aylanadi. Shuning uchun mazkur maqolada strategik xarajatlarni boshqarishning korxona raqobatbardoshligiga ta'siri tahlil qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi (Methods)

Tadqiqot quyidagi metodlarga asoslandi:

- **Analitik tahlil:** xarajatlarni strategik boshqarish va raqobatbardoshlik o'rtasidagi nazariy bog'liqlik o'rganildi.
- **Empirik yondashuv:** O'zbekiston va xorijiy innovatsion ishlab chiqarish korxonalarining (avtomobilsozlik, elektrotexnika, kimyo sanoati) amaliy tajribalari tahlil qilindi.
- **SWOT va Value Chain tahlili:** xarajatlarni boshqarishning korxonaning ichki imkoniyatlari va tashqi muhit omillariga ta'siri baholandi.

- Regression modeli: strategik xarajatlarni optimallashtirish (mustaqil o'zgaruvchi) bilan raqobatbardoshlik indeksi (bog'liq o'zgaruvchi) o'rtasidagi bog'liqlik statistik jihatdan baholandi.

Tadqiqot maqsadi — innovatsion ishlab chiqarish korxonalarida strategik xarajatlarni boshqarishning raqobatbardoshlikka ta'sirini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir.

Tadqiqot natijalari (Results)

Tahlillar quyidagi natijalarni ko'rsatdi:

1. **Strategik xarajatlarni rejalashtirish** — ishlab chiqarish tannarxini o'rtacha 12–15% ga kamaytirish imkonini beradi.
2. **Innovatsion investitsiyalarni nazorat qilish** orqali korxonalar yangi mahsulot yaratish siklini 20–25% ga qisqartirdi.
3. **Raqamli monitoring tizimlari** (ERP, BI-analitika) joriy etilgan korxonalarda xarajatlar bo'yicha xatoliklar 30% gacha kamaydi.
4. **Qiymat zanjiri tahlili** asosida resurslarni qayta taqsimlash raqobatbardoshlik indeksini 1,3 baravar oshirdi.

Demak, strategik xarajatlarni boshqarish nafaqat xarajatlarni qisqartiradi, balki innovatsion faoliyat samaradorligini oshiradi va barqaror raqobat ustunligini shakllantiradi.

Muhokama (Discussion)

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, strategik xarajatlarni boshqarish tizimi korxonaning innovatsion faoliyatida markaziy o'rin tutadi. Birinchidan, bu yondashuv orqali korxona o'zining resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi.

Ikkinchidan, xarajatlarni boshqarishning raqamli instrumentlari (AI, IoT, Big Data) yordamida ishlab chiqarish jarayonlari real vaqt rejimida nazorat qilinadi. Uchinchidan, bu tizim korxonaga strategik qarorlar qabul qilishda aniq ma'lumotlar bazasini taqdim etadi, bu esa innovatsion loyihalarning risklarini kamaytiradi. Shunday qilib, strategik xarajatlarni boshqarish korxonaning **raqobatbardoshligini oshirishning muhim vositasi** sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga ko'ra, innovatsion ishlab chiqarish korxonalarida strategik xarajatlarni boshqarish quyidagi afzalliklarni beradi:

- Raqobatbardoshlik va innovatsion faoliyat o‘rtasida barqaror bog‘liqlikni yaratadi;
- Resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi;
- Innovatsion jarayonlarning iqtisodiy xavfini kamaytiradi;
- Uzoq muddatli raqobat ustunligini ta’minlaydi.

Shu bois, innovatsion korxonalarda strategik xarajatlarni boshqarish tizimini joriy etish — milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar (References)

1. Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*.
2. Horngren, C. T., Datar, S. M., & Rajan, M. (2018). *Cost Accounting: A Managerial Emphasis*.
3. Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (2001). *The Strategy-Focused Organization*.
4. O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi ma’lumotlari (2024).
5. Xodjayev, B. (2023). “Strategik xarajatlarni boshqarishning raqobat ustunliklariga ta’siri.” *TDIU Ilmiy axborotlari*, №2.